

XURSHID DO`STMUHAMMADNING “YOLG`IZ” QISSASIDA YOLG`IZLIK MOTIVINING AKS ETILISHI

Iskandarova Iqbol

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat

O`zbek tili va adabiyoti universiteti, O`zbek filologiyasi

fakulteti 410-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada adib Xurshid Do`stmuhammadning “Yolg`iz” qissasi tahlil qilinib, qissadagi yolg`izlik motivi, undagi millat tuyg`usining ijodkor shaxs obrazida ifodalanishi yoritib berilgan. Qissa qahramonning yolg`izlikka mahkum hayoti va ruhiy holati, dardlari, qalb og`riqlari ichki monologlar vositasida ifodalanishi tadqiq etilgan.

**Kalit so`zlar:** Abdulla Qodiriy, yolg`izlik motivi, shaxs va jamiyat, uyg`onish va o`zlikni toppish, ijodkor shaxs, qahramon ruhiyati/

Kirish.

Xurshid Do`stmuhammadning “Yolg`iz” qissasi o`zbek adabiyotida insonning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari va hayotning murakkabligi haqida chuqur falsafiy mulohazalarni o`z ichiga olgan asarlardan biridir. Bu qissa insonning hayotdagi yolg`izlikka duch kelishi, uni his etishi va bu holatdan chiqish yo`llarini izlash haqida hikoya qilinadi. “Yolg`iz” qissasi asosan millat qayg`usi bilan yongan bir qalbning iztiroblarini, inson ruhiyatining nozik qirralarini ochib berishga qaratilgan. Unda hayotning nozik tomonlari, qahramonning jamiyat va o`z-o`zi bilan kurashi aks etadi. Yolg`izlik masalasi faqat bir shaxsning muammosi emas, balki jamiyatda ham dolzarb bo`lgan masala sifatida tasvirlanadi. Xurshid Do`stmuhammad qissada hayotiy hikoyatlar orqali insonning jamiyatdagi o`rnini, munosabatlarini va ba`zan o`zig`abo`lgan begonaligini o`ta realistik va ta`sirchan tarzda ko`rsatadi.

Xurshid Do`stmuhammadning “Yolg`iz” qissasida yolg`izlik motivi markaziy o`rinda turadi. Qissa davomida bu motiv faqat tashqi yolg`izlikni emas, balki, insonning ichki, ruhiy yolg`izligini ham aks ettiradi. Asar boshidan oxirigacha qahramonning o`zligini topishga bo`lgan intilishi va bu yo`lda yolg`izlikni boshdan kechirish jarayoni tasvirlanadi. Yolg`izlik motivi qahramonning o`z-o`ziga bo`lgan munosabati orqali chuqurroq ifodalanadi. O`zi va jamiyat o`rtasidagi begona bo`lishlik, boshqa odamlar bilan bog`lanishdagi noqulaylik va izolyatsiya-qahramonning ichki kechinmalarini shakllantiruvchi asosiy omillardir.

“Yolg`iz” nafaqat adabiy harakter, balki u o`zida milliy va umumbashariy xislatlarni jam qilgan ijodkor shaxs obrazi hamdir.”⁹²

Qahramon yolg`izlikni faqat tashqi muhitda emas, balk ichki, ruhiy bo`linish sifatida ham qabul qiladi. Bu voqea qahramonning o`zligini anglash, ma`naviy uyg`onish

⁹² Rahmonova X. Xurshid Do`stmuhammad nasri badiiyati.-T.: Poytaxt exclusive, 2021.

yo'lida kurashishni tasvirlash uchun muhim bir nuqtadir. "U o'zining ichki dunyosini topmoqchi bo'lgan, lekin o'zi bilan suhbat qurish qiyinligini tushungan edi. Yolg'izlik u uchun faqat tashqaridagi emas, ichidagi dunyosidagi ajralish edi".⁹³

Yolg'izlikning ikki jihatini-tashqi va ichki bo'linish-muallif shunday ta'riflaydi: "Yolg'izlik har doim ham faqat yagona insonning taqdiri emas, balki jamiyatning o'zi bilan bo'lgan muammolarining yodgorligidir".⁹⁴ Muallif bu orqali jamiyat va shaxs o'rtasidagi ziddiyatni, yolg'izlikning nafaqat shaxsiy, balki, jamiyat muammosi sifatida ham qaralishini ko'rsatadi.

"Yolg'iz" qissasida millat tuyg'usi ijodkor shaxs obrazida juda muhim o'rin tutadi. Qahramonning ruhiy izlanishlari, o'zligini topishga bo'lgan intilishi va ichki kurashi bilan birga, u milliy o'zlikni, xalqning tarixini va madaniyatini anglash yo'lida ham kurashadi. Millat tuyg'usi va milliy qadriyatlar qahramonning ichki izlanishlarida va unga bo'lgan ruhiy ma'naviy ko'makda ko'rinadi. Qahramon o'zining ijodiy faoliyatida millatning dardini va g'amini aks ettirishga harakat qiladi, ammo bu yo'lida yolg'izlikka duch keladi. "U nafaqat o'zligini izlashda, balki millatning o'tmishi, bugungi va kelajagini ham o'z asarida aks ettirmoqchi edi. Biroq, har bir yangi so'z nafaqat yozilgan, balki o'zi bilan yangi yolg'izlikni olib keladi".⁹⁵ Qahramonda millatni anglashdagi o'ta hissiy, shaxsiy va ijodiy jarayoni tasvirlanadi. Muallif qahramonning ijodkor sifatida xalqining madaniy merosini va tarixiy ahamiyatini qanday qabul qilishini ko'rsatadi. Millat tuyg'usining ijodkorlik jarayonidagi roli yolg'izlik bilan birga shakllanadi, chunki qahramon jamiyatning salbiy tomonlari va o'tmishdagi iztiroblarini o'z asarlarida ifodalaydi. "Qahramon atrofida zohiran qaraganda odamlar ko'p, ammo uni tushunadigan, dardlarini his qiladigan, anglaydigan odam yo'q. Shuning uchun ham u o'zini ruhan, qalban yolg'iz his qilgandir, ehtimol".⁹⁶

Milliy ruh va o'zlikni anglash jarayoni asar davomida qahramonning ichki holati bilan bog'liq bo'lib, u ijodkor sifatida millat qayg'usi bilan yashashga harakat qiladi: "O'zligini yo'qotib qo'ygan xalqning o'zi bo'lishi, balki faqat yolg'izlikka olib kelishi mumkin".⁹⁷ Bu fikr millat tuyg'usining ijodkor shaxsdagi ifodasini, shaxsiy ruhiy izlanish va jamiyatning tarixiy xotirasi bilan bog'liq holda ifodalaydi.

Qissada qahramonning yolg'izlikka mahkum hayoti va ma'naviy, ruhiy izlanishlari aks ettirilgan. U hayotiy muammolarni hal qilish o'rniga, ichki dunyosiga chekinib, o'zini izlashga tushadi. Bu bosqichda muallif qahramonning ruhiy kechinmalarini chuqur psixologik nuqtayi nazardan tasvirlaydi: "Hayotning ko'zga ko'rinmas qirralari go'yoki unga qarshi, u esa bu oqimga qarshi suzayotgandek edi".⁹⁸ Qahramon hayoti davomida turli savollar bilan yuzlashadi: kimman?, hayotimning manosi nimada? Shu nuqtada Yusufbek Xoji obrazining paydo bo'lishi va qahramonning uning hayotiy pozitsiyalariga murojaat qilishi voqealarni rivojlantiradi. Bu orqali muallif Qodiriyning hayoti va ijodiy

⁹³ Do'stmuhammad X Yolg'iz.-T.:Mashhur-press, 2019.

⁹⁴ Do'stmuhammad X Yolg'iz.-T.:Mashhur-press,2019.

⁹⁵ Do'stmuhammad X Yolg'iz.-T.: Mashhur-press, 2019.

⁹⁶ Rahmonova X Xurshid Do'stmuhammad nasri badiiyati.-T.:Poytaxt exclusive,2021.

⁹⁷ Do'stmuhammad X Yolg'iz.-T.: Mashhur-press, 2019.

⁹⁸ Do'stmuhammad X Yolg'iz.-T.:Mashhur-press, 2019.

merosiga, o'y-fikrlariga chuqur kirib boradi. Qahramon jamiyatdagi begonalikni, insonlar o'rtasidagi yuzaki munosabatlarni keskin tanqid qiladi. Shu jarayonda u o'zini yolg'iz his qiladi, ammo bu yolg'izlik unga ma'lum ma'noda kuch ham beradi. Bu ziddiyat orqali qahramon hayotning haqiqatlarini tushunishga intiladi. Muallif bu yerda shaxsiy va ijtimoiy muammolarni birlashtiradi: "Yolg'izlik ba'zan qutblarga olib boruvchi yolg'on darvozadir, lekin ba'zida u insonni o'z ichki dunyosini anglashga yetaklaydi"⁹⁹ Qahramonning yolg'izligi shunchaki tashqi muhit ta'siri emas, balki ichki kechinmalar natijasidir. Yolg'izlik qahramonning ruhiy izlanishlarida yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi timsol sifatida gavdalanadi.

"Yolg'iz" qissasida Qodiriy obrazi muallifning o'z xalqining adabiy-madaniy ildizlariga bo'lgan hurmati va uning o'rnini yodga olish istagini ifodalaydi. Bu obraz orqali Xurshid Do'stmuhammad milliy o'zlik anglash va asrab qolish mavzusini ko'taradi.

Qodiriy obrazi qissada shunchaki tarixiy shaxs emas, balki millatning o'z qadrigimmatini saqlab qolish yo'lidagi kurashning ramzi sifatida ko'rinadi. Uning hayot yo'li va fojeali qismati orqali muallif yolg'izlik, e'tiroz va kurashning universalligi haqida so'z yuritadi. Qodiriyning qismati o'zining ichki kechinmalari bilan uyg'unlashib, o'quvchini millat va adabiyotning ahamiyati haqida chuqur mulohaza qilishga undaydi. Abdulla Qodiriy obrazi qissada nafaqat milliy o'zlikning, balki insoniyatning umumiy haqiqatga erishish yo'lidagi kurashining yorqin ifodasidir. Bu obraz orqali Xurshid Do'stmuhammad o'z o'quvchilarini nafaqat adabiy merosni qadrlashga, balki o'zligini anglashga davat etadi.

Xurshid Do'stmuhammad o'ziga xos uslubda yozadi. Qissada psixologizm-insonning ichki dunyosiga chuqur kirib boorish orqali ruhiy kechinmalarni tasvirlash asosiy o'rinda turadi. Muallif hayotiy voqealarni realistik usulda tasvirlar ekan, o'quvchini asar voqealari bilan bog'laydi va uni o'sha muhitni his qilishga yordam beradi.

"Yolg'iz" qissasi insonning hayotdagi o'z o'rnini izlash, yolg'izlikni qabul qilish yoki undan chiqish yo'llarini toppish haqida qimmatli xulosa beradi. Bu asar o'quvchini hayot va uning mazmuni haqida chuqur mulohaza yuritishga undaydi.

Ushbu qissa yolg'izlikning ichki mustahkamlik va ma'naviy yuksalishga eltuvchi yo'l ekanini ko'rsatadi. Milliy qadriyatlarni, o'tmish merosini anglash orqali qahramon hayotining mazmuni boyib, uni yanada yuksak maqsadlarga yetaklaydi. Shu tariqa, "Yolg'iz" qissasi inson va millat ruhiyatining chuqur tahliliga asoslangan, har bir o'quvchini o'zligiga nazar tashlashga chorlaydigan adabiy durdona sifatida qadrlidir.

⁹⁹ Do'stmuhammad X Yolg'iz.-T.:Mashhur-press,2019.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Do'stmuhamad X. Yolg'iz.-Toshkent: Mashhur-press,2019.
2. Do'stmuhammad X. Qissa.-Toshkent.:Yangi asr avlodi,2021.
3. Rahmonova X. Xurshid Do'stmuhammad nasri badiiyati.-Toshkent.: Poytaxt exclusive,2021.
4. Rizayev Sh. Dardman dil iztiroblari// “Yolg'iz” qissasiga yozilgan so'zboshi.-Toshkent.: Mashhur-press, 2019.
5. Rasulova U.XX asr qissachiligi.-Toshkent.:Qamar media, 2020.

